

Руслан ЧОРНИЙ¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУБ'ЄКТА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України). Таким чином, закон визначив чіткий перелік ознак, встановлення яких є обов'язковим під час вирішення питання про визнання особи винною у вчиненні будь-якого злочину, в тому числі передбаченого статтями розділу I Особливої частини КК України. Водночас доповнення Загальної частини КК розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» зумовлює необхідність узгодження цих її положень з визначеннями поняття суб'єкта складу злочину, вини, кримінальної відповідальності, покарання, співучасті у злочині та інших інститутів кримінального права. У зв'язку з цим обґрунтовується висновок, що суб'єктом складів злочинів, передбачених ст.ст. 109–114¹, є виключно фізична, осудна (обмежено осудна) людина, яка вчинила злочин у віці, вказаному в ч.ч. 1 і 2 ст. 22 КК України. З'ясовано, що суб'єктами деяких злочинів фактично можуть бути особи, яким до вчинення злочинів виповнилося 18 років (державна зрада, вчинена військовослужбовцем), 21 рік (вчинення народним депутатом дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної

¹ кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
unz@univer.km.ua

влади), 35 років (вчинення Президентом України злочину, передбаченого ст. 111 КК України) тощо. Втім, у таких випадках йдеться не про підвищений вік відповідальності, а про можливість набуття особою відповідного правового статусу, що передбачає інтелектуальну (виконувати певні повноваження) і фізичну (проходити військову службу) придатність до певного виду діяльності. Досліджено питання спеціальних суб'єктів злочинів проти основ національної безпеки України, які можна поділити на такі групи: 1) громадянин України (ст. 111); 2) іноземний громадянин або особа без громадянства (ст. 114); 3) представник влади (ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 110). Доведено, що дії особи, яка набула громадянство іншої країни, потрібно кваліфікувати за ст. 111 КК України, оскільки вказаний факт є лише підставою для втрати громадянства України і видання відповідного указу Президента України з цього питання. Звертається увага на необхідність уточнення положень ст. 109 та інших норм КК України (ч. 1 ст. 294, ч. 3 ст. 296, ч. 1 ст. 342, ст. 349 та ч. 2 ст. 436¹ КК України) в частині передбачення в них відповідальності представників публічної влади за вчинення відповідних діянь. Зважаючи на можливість вчинення перешкодження законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України) шляхом суспільно небезпечної бездіяльності службових осіб, що може полягати у зриві проведення мобілізаційної діяльності, обґрунтовується необхідність внесення відповідних змін до ч. 2 вказаної статті.

Ключові слова: злочини проти основ національної безпеки України суб'єкт злочину, ознаки суб'єкта складу злочину, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Питання визначення ознак суб'єкта складів злочину проти основ національної безпеки України та кваліфікації дій осіб, які вчинили зазначені діяння, залишаються актуальними, зважаючи на суттєві зміни, яких зазнали відповідні положення Загальної частини й доповнення розділу I Особливої КК України новими складами злочинів. Насамперед, це стосується проблем визнання юридичних осіб суб'єктами посягань, що створюють загрозу конституційному ладу, функціонуванню державної влади, державній безпеці України, відповідальності осіб, які мають громадянство іншої держави, чіткого визначення кола суб'єктів, які можуть бути віднесені до представників влади тощо.

Вказані питання частково були предметом дослідження О. Ф. Бантишева, П. С. Берзіна, В. К. Грищука, О. О. Дудорова, В. С. Картавцева, М. А. Рубашенка, О. А. Чувакова та інших авторів.

Метою цієї статті є з'ясування ознак суб'єкта складів злочинів проти основ національної безпеки України. Для досягнення зазначеної мети слід вирішити такі завдання: проаналізувати норми КК України, положення теорії кримінального права щодо визначення ознак суб'єкта складу злочину; запропонувати відповідні зміни й доповнення до КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. У свою чергу, злочином (ч. 1 ст. 11 КК України) є передбачене законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Отже, закон про кримінальну відповідальність пов'язує можливість настання кримінальної відповідальності з наявністю особи (суб'єкта), яка умисно чи з необережності вчинила суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність), передбачене Особливою частиною КК України.

Разом з тим для правильної кваліфікації законності притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення їй відповідного покарання, вагоме значення має встановлення обов'язкових ознак, які характеризують таку особу. Сукупність вказаних ознак охоплюється поняттям суб'єкта складу злочину [1, с. 224].

У науці кримінального права поширеною є позиція, відповідно до якої суб'єктом складу злочину є фізична, осудна особа, котра до вчинення злочину досягла встановленого законом віку [2, с. 29; 3, с. 42; 4, с. 122; 5, с. 139]. Втім, більш обґрунтованою є думка авторів, котрі під суб'єктом складу злочину розуміють фізичну особу (людину), яка вчинила злочин у стані осудності та згідно з чинним КК України підлягає кримінальній відповідальності [6, с. 248]; фізичну особу, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є осудною (загальні ознаки, зазначені у Загальній частині КК України), а в деяких випадках — наділена у диспозиції статті Особливої частини закону про кримінальну відповідальність КК України додатковими ознаками, що є спеціальними для вчинення певних злочинів [1, с. 225–226]. Незважаючи на певні відмінності у формулюваннях, наведені позиції вчених свідчать про комплексний підхід до визначення суб'єкта як одного з елементів складу злочину, що ґрунтуються на вченні про злочин, склад злочину, його елементи, а також повною мірою відображають закріплені в законі положення, в яких йдеться про особу, котра вчинила злочин.

Так, у Загальній частині КК України міститься окремий розділ IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)», відповідно до ч. 1 ст. 18 якого суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. У свою чергу, в ч. 2 вказаної норми закріплене визначення поняття спеціального суб'єкта злочину — фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Із запропонованих визначень та положень закону про кримінальну відповідальність випливає, що обов'язковими для загального суб'єкта складу злочину є три ознаки:

- 1) фізична особа (людина);
- 2) така особа є осудною;
- 3) на момент вчинення злочину особа досягла встановленого КК віку, з якого може наставати відповідальність.

Щодо обов'язкових ознак спеціального суб'єкта складу злочину, то, незважаючи на наявність багатьох підходів учених до визначення його поняття, автори одностайні у своїх судженнях, розуміючи під ним особу, якій, окрім ознак загального суб'єкта, притаманні ще й інші (інша) окремі (окрема), властиві (властива) лише їй характерні (характерна) ознаки (ознака) [7, с. 103; 9, с. 208; 10, с. 66; 11, с. 286; 12, с. 146], закріплені (закріплена) в нормі Особливої частини закону про кримінальну відповідальність [1, с. 256]. Про це йдеться також у ч. 2 ст. 18 КК України, відповідно до якої злочин зі спеціальним суб'єктом може бути вчинений лише «певною особою». Аналіз положень розд. I Особливої частини КК України дає підстави стверджувати, що ознаки, які є обов'язковими для спеціального суб'єкта, зазначені у складі:

1) основного (ст.ст. 111, 114);

2) деяких кваліфікованих (ч. 3 ст. 109, ч. 2 ст. 110) складів злочинів.

Розглянемо предметно ознаки суб'єкта складів злочинів, розміщених у розд. I Особливої частини КК України.

Виходячи із положень чинного КК України, лише людина може бути суб'єктом злочину. Водночас протягом тривалого часу в науці кримінального права дискусійним залишається питання щодо можливості визнання суб'єктом складу злочину юридичних осіб, і навіть держави.

З початку 90-х років минулого століття вийшла друком значна кількість праць, присвячених питанням кримінальної відповідальності юридичних осіб, а саме О. Ю. Антонової [12], П. Н. Бірюкова [13], С. Г. Келіні [14], Б. В. Волженкіна [15], А. С. Нікіфорова [16], П. Ф. Повеліціної [17], І. В. Сітковського [18]. В Україні ця проблема була предметом дослідження, в тому числі на дисертаційному рівні: Р. В. Вереші [19], О. О. Дудорова [20], В. К. Матвійчука [21], О. О. Михайлова [22], В. М. Смітєнка [23], В. С. Сотніченка [24], П. Л. Фріса [25], В. К. Грищука і О. Ф. Пасеки [26] та інших вчених.

Прихильники визнання юридичних осіб суб'єктом зазначають, що запровадження відповідальності юридичних осіб обумовлене такими чинниками:

1) на сьогодні колективні утворення є основою політичної, економічної, соціальної та правової системи держави;

2) колективні утворення можуть вчиняти злочини, що характеризуються високим ступенем суспільної небезпеки;

3) діяння колективних утворень, що заподіюють суттєву шкоду особі, державі та суспільству, є відносно поширеними;

4) негативна динаміка суспільно небезпечної діяльності колективних утворень обумовлюється низкою детермінант (політичних, економічних, організаційних, правових, технічних, соціально-психологічних), які, з одного боку, утворюють підстави застосування кримінально-правових санкцій до вказаних утворень, з другою — необхідні для вироблення ефективних методів з попередження та профілактики цієї категорії злочинів [12, с. 118–119].

Авторами представлені й інші аргументи на користь цієї позиції [14, с. 52; 15, с. 30; 27, с. 233; 21, с. 20].

Проте в науці кримінального права представлена позиція щодо нецільності встановлення відповідальності юридичних осіб у КК України [28, с. 236–237]. Один з найпоширеніших і вагомих аргументів авторів полягає в тому, що кримінальна відповідальність юридичних осіб суперечить принципу особистої відповідальності. У зв'язку з цим, на думку учених, застосування до юридичних осіб кримінальних санкцій призведе до обмежень майнових та службових інтересів фізичних осіб, котрі не вчинювали злочинів. Тому посилення відповідальності юридичних осіб за вчинені правопорушення повинна реалізовуватися засобами цивільного, податкового, фінансового, трудового й інших галузей права із застосуванням до колективних утворень санкцій майнового та організаційного характеру [29, с. 43–46]. Схожа позиція висловлена й іншими ученими [30, с. 16–17].

Аналіз поглядів як прихильників, так і противників запровадження відповідальності юридичних осіб у КК України свідчить про наявність у них серйозних аргументів щодо зазначеної проблеми.

З одного боку, іноземний досвід щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, низка міжнародно-правових актів з цього питання [31; 32; 33; 34; 35; 36; 37; 38; 39; 40], а також наукові дослідження учених сприяли прийняттю у 2013 році Закону України від 23 травня 2013 р. № 314–VII, яким Загальну частину КК України доповнено розд. XIV–1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». З другого — вказані положення закону про кримінальну відповідальність та усталені підходи доктрини в частині визначення поняття суб'єкта складу злочину, вини, кримінальної відповідальності, покарання, співучасті у злочині та інших інститутів кримінального права свідчать про наявність багатьох питань, які потребують додаткового і всебічного вивчення з метою гармонізації норм, насамперед, Загальної частини КК України. Так, зазначені законодавчі зміни передбачають застосування «заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», видами яких є штраф, ліквідація та конфіскація (ч. 1 ст. 96⁶ КК України). У свою чергу, вичерпний перелік підстав для їх застосування наведений у ч. 1 ст. 96³ КК України.

Отже, склалася ситуація, коли в Загальній частині КК України визначені:

- а) підстави кримінальної відповідальності фізичних осіб (ч. 1 ст. 2);
- б) підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ч. 1 ст. 96³).

Тобто, як зазначає С. Я. Лихова, доповнення Загальної частини КК України розд. XIV–1 залишає без відповіді питання щодо правової природи заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються до юридичних осіб [41, с. 131]. У зв'язку з цим, учені висловили позиції щодо необхідності розгляду питання про застосування до юридичних осіб заходів у межах кримінального закону не як кримінальну відповідальність (*оскільки відповідно до закону їй підлягає винятково фізична особа — суб'єкт злочину, — Р. Ч.*), а через призму порівняння заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб і кримінальної відповідальності.

ті [42, с. 84–87]. Втім, і такий підхід залишає без відповіді чимало запитань. Зокрема наявність не лише підстав кримінальної відповідальності фізичних осіб, але і підстав застосування до юридичних осіб будь-яких заходів кримінально-правового характеру повинна впливати зі ст. 1 КК України, відповідно до якої для здійснення завдання (правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1)) Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, які їх вчинили (ч. 2 ст. 1). Таким чином, реалізація вказаного завдання досягається не лише встановленням у законі про кримінальну відповідальність певних заборон, але і передбаченням відповідного *покарання* до осіб, котрі їх порушили, яке (покарання), виходячи з розд. X «Покарання та його види» Загальної частини КК України, застосовується лише до фізичної особи (людини). У зв'язку з цим, є підстави стверджувати, що положення розд. XIV–1 Загальної частини КК України не повною мірою узгоджуються з положеннями ст. 1 КК України. Тобто вчинення від імені та в інтересах колективного утворення суспільно небезпечного діяння, по-перше, не є підставою кримінальної відповідальності юридичної особи в розумінні ч. 1 ст. 2 КК України, хоча за своїм змістом та у контексті ст. 1 КК України повинно розглядатися саме через призму такої відповідальності. По-друге, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб (ст. 96⁶ КК України), не є кримінальним покаранням, але повинні розглядатися як кримінальне покарання.

У зв'язку з цим, усталені підходи доктрини й нові положення закону про кримінальну відповідальність (ст.ст. 96³–96¹¹ КК України) потребують перегляду та узгодження щонайменше в частині:

а) підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96³ КК України) та підстав кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України);

б) визначення поняття суб'єкта злочину (ст. 18 КК України) і визнання таким суб'єктом юридичних осіб (ст. 96⁴ КК України);

в) віднесення підстав звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру (ст. 96⁵ КК України) до видів звільнення від покарання (розд. XII «Звільнення від покарання та його відбування» Загальної частини КК України);

г) визнання заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб (ст.ст. 96⁶–96⁹ КК України) покаранням із внесенням відповідних змін до розд. X «Покарання та його види» Загальної частини КК України;

ґ) розгляду загальних правил застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96¹⁰ КК України) у контексті загальних засад призначення покарання (ст. 65 КК України);

д) віднесення положень щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів (ст. 96¹¹ КК Украї-

ни) до правил призначення покарання за сукупністю злочинів, передбачених у ст. 70 КК України, а також інших понять та інститутів Загальної частини закону про кримінальну відповідальність (поняття злочину і складу злочину, вини, співучасті у злочині, добровільної відмови при незакінченому злочині, обставин, що виключають злочинність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання), що є предметом самостійного, комплексного, присвяченого саме цій проблемі наукового дослідження.

У зв'язку з цим, заслуговує на серйозну увагу законодавця позиція В. К. Грищука та О. Ф. Пасеки, які запропонували конкретні шляхи вирішення вказаної проблеми [26, с. 219–227].

Підбиваючи проміжний підсумок у розгляді ознак суб'єкта складів злочинів, передбачених розд. I Особливої частини КК України, варто зазначити, що останнім є тільки фізична особа, яка вчинила злочин у стані осудності.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Кримінального кодексу України «Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними». Очевидно, що вказані положення ґрунтуються на надбаннях науки кримінального права [8, с. 105; 1, с. 241; 6, с. 252; 43, с. 50].

Таким чином, відповідальності за вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у розд. I Особливої частини КК України, підлягає тільки особа, наділена:

- 1) волею — здатністю вільно обирати варіанти поведінки;
- 2) свідомістю — здатністю усвідомлювати фактичний характер вчинюваних нею суспільно небезпечних дій (бездіяльності).

Відсутність зазначених ознак свідчить про відсутність суб'єкта складу злочину, передумови вини особи, а отже, й підстав кримінальної відповідальності та можливості призначення їй відповідного покарання. Йдеться про визнання особи, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, неосудною [6, с. 253; 8; 44; 45], коли вона перебувала у стані, в якому не могла усвідомлювати своє діяння (дії чи бездіяльність) або керувати ним внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч. 2 ст. 19 КК України).

Питання осудності/неосудності особи, тобто її здатності/нездатності підлягати кримінальній відповідальності й покаранню, тісно пов'язане з проблемою можливості визнання суб'єктом злочину людини, котра під час вчинення суспільно небезпечного діяння не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними внаслідок наявності в неї певного психічного розладу. Йдеться про обмежену (зменшену [46, с. 102]) осудність. Не вдаючись до історії розвитку цього інституту в науці кримінального права, варто зазначити, що в сучасних дослідженнях, присвячених цій проблемі, під обмеженою осудністю учені розуміють кримінально-правову категорію, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення злочину, обов'язковою ознакою якого є суттєве обмеження здатності такої особи усвідомлювати свої дії та (або) керува-

ти ними внаслідок хронічного або тимчасового хворобливого розладу психічної діяльності (непсихопатичного рівня) при якісному збереженні критичної функції свідомості [47, с. 163]; вид осудності, який характеризує здатність особи усвідомлювати свої суспільно небезпечні дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення злочину, яка значною мірою обмежена через наявний у неї психічний розлад [48, с. 11]; психічний стан особи, що не виключає кримінальну відповідальність і покарання, при якому наявний у неї розлад психічної діяльності (хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство або інший хворобливий стан психіки) під час вчинення особою злочину обмежив її здатність повною мірою усвідомлювати фактичну сторону й суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) чи керувати ними [49, с. 92–93]. Учені запропонували й інші визначення поняття обмеженої осудності, проте їх суть і зміст мають багато спільного. Водночас остання думка є найбільш чіткою. Загалом, аналіз запропонованих авторами позицій дає підстави для висновку про те, що обмежена осудність передбачає наявність в особи психічного розладу, який істотно послаблює її здатність усвідомлювати фактичну сторону своїх суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та керувати ними і який не свідчить про її неосудність. Про це йдеться й у ч. 1 ст. 20 КК України: «Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними».

Таким чином, юридичне значення обмеженої осудності має декілька аспектів: по-перше, обмежена осудність є видом осудності; по-друге, обмежено осудна особа підлягає кримінальній відповідальності; по-третє, визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання, тобто може бути визнаною обставиною, яка його пом'якшує (ч. 2 ст. 20); по-четверте, обмежена осудність може бути підставою для застосування до особи примусових заходів медичного характеру (п. 2 ст. 93).

Враховуючи положення науки кримінального права та Загальної частини КК, можна дійти висновку, що суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 109–114¹ КК України, є як осудна, так і обмежено осудна особа.

Третьою обов'язковою ознакою загального суб'єкта злочину є досягнення ним певного віку, з яким закон пов'язує можливість настання кримінальної відповідальності для фізичної осудної (обмежено осудної) особи. Закон містить диференційований підхід до встановлення віку настання кримінальної відповідальності. У теорії кримінального права прийнято розрізняти два види віку суб'єкта злочину — загальний та понижений [1, с. 244–246] (мінімальний) [11, с. 148; 50, с. 61].

Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України загальний вік кримінальної відповідальності — 16 років. У свою чергу, за вчинення деяких злочинів, вичерпний перелік яких закріплено у ч. 2 ст. 22 КК України, — 14 років. Йдеться про склади злочинів, передбачених ст.ст. 112 та 113 КК України.

Вікова ознака суб'єкта повинна встановлюватися відповідно до документів особи [6, с. 259]. У разі, коли вказані документи відсутні, а ін-

шим способом неможливо отримати ці відомості, з метою вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності експертом, за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК України проводиться експертиза про встановлення віку такої особи. Окрім цього, особа вважається такою, що досягла певного віку, не в день народження, а починаючи з наступної доби, що йде за днем народження. Якщо встановлення віку особи здійснено шляхом судово-медичної експертизи, днем її народження є останній день вказаного експертом року народження. У свою чергу, визначення віку мінімальною і максимальною кількістю років виходить із визначеного експертами мінімального віку цієї особи [6, с. 248].

Відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України понижений вік кримінальної відповідальності встановлено за посягання на життя державного діяча та диверсію. Втім, О. С. Сотула зазначає, що у віці чотирнадцяти років особа неспроможна в повному обсязі усвідомлювати значної суспільної небезпеки та протиправності злочину, передбаченого ст. 112 КК України у зв'язку зі складністю об'єктивної та суб'єктивної сторони, складністю мети посягання на життя державного чи громадського діяча [51, с. 11–12]. Схожу позицію обґрунтовує О. Ю. Звонарьов [52, с. 102–103] та Л. В. Мошняга, які пропонують внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 22 КК України [53, с. 127]. Вказана позиція є дискусійною. Так, відповідальність за вчинення умисного вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України) настає саме з чотирнадцяти років. Виникає запитання з приводу того, чому в одному випадку чотирнадцятилітня особа усвідомлює характер діяльності потерпілого, а в іншому, виходячи з позиції зазначених авторів, — ні. Якщо ж вважати, що особа у віці від 14 до 16 років неспроможна усвідомлювати характеру діяльності потерпілого, то вік кримінальної відповідальності необхідно підвищувати у всіх складах злочинів, у яких передбачено відповідальність за спричинення смерті потерпілих у зв'язку з їх певною діяльністю, в тому числі й за злочин, передбачений п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, що не є виправданим. Загалом, особа в зазначеному віці здатна відобразити у своїй свідомості факт наявності зв'язку свого діяння з будь-якою діяльністю потерпілого, в тому числі й передбаченої у ст. 112 КК України.

Суб'єктами деяких складів злочинів, передбачених розд. I Особливої частини КК України, фактично можуть бути особи, яким до вчинення злочинів виповнилося: 18 років — для військовослужбовців, у випадку вчинення ними державної зради, 21 рік — для народного депутата в разі вчинення кваліфікованого складу дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади чи посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, 35 років — для Президента України у випадку вчинення ним злочину, передбаченого ст. 111 КК України тощо. З цього приводу в науковій літературі обстоюється позиція про так званий підвищений вік кримінальної відповідальності [1, с. 236]. Втім, у вказаних випадках слід вести

мову не про підвищений вік відповідальності, з досягненням якого закон пов'язує можливість особи повною мірою усвідомлювати значимість вчинюваних нею суспільно небезпечних дій (бездіяльності), а про можливість набуття такою особою відповідного правового статусу, що передбачає не лише інтелектуальну (виконувати повноваження народного депутата, Президента України тощо), але і фізичну (проходити військову службу) придатність до певного виду діяльності.

Як зазначалося, суб'єкти деяких складів злочинів, передбачених у розд. I Особливої частини КК України, характеризуються додатковими, властивими лише їм характерними ознаками. Відповідно до КК України спеціальних суб'єктів злочинів проти основ національної безпеки України можна поділити на такі групи:

- 1) громадянин України (ст. 111);
- 2) іноземний громадянин або особа без громадянства (ст. 114);
- 3) представник влади (ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 110).

Для визначення основних понять, що стосуються суб'єкта державної зради, необхідно звернутися до положень Закону України «Про громадянство України». Відповідно до ст. 1 цього Закону громадянство України — це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. У свою чергу, громадянином України є особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. Документами, що підтверджують громадянство України, згідно зі ст. 5 вказаного Закону є:

- 1) паспорт громадянина України;
- 2) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 3) тимчасове посвідчення громадянина України;
- 4) дипломатичний паспорт;
- 5) службовий паспорт;
- 6) посвідчення особи моряка;
- 7) посвідчення члена екіпажу;
- 8) посвідчення особи на повернення в Україну.

Певні труднощі можуть виникнути при кваліфікації цього діяння за умови, що особа, яка вчинила злочин, має подвійне громадянство. У такому випадку правоохоронним органам і судам слід виходити з того, що відповідно до п.п. 1, 3 ст. 19 Закону України «Про громадянство України» добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття, або добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою, є підставами для втрати громадянства України, проте не припиняє зв'язку такої особи з державою Україна.

У зв'язку з цим, дискусійною слід визнати позицію щодо необхідності кваліфікації відповідних діянь особи, яка має подвійне громадянство не за ст. 111, а за ст. 114 КК України як шпигунство [54, с. 58]. Набуття особою громадянства іншої держави не виключає її з числа громадян України. Так, ст. 19 Закону України «Про громадянство України» проголошено,

що набуття особою громадянства іноземної держави автоматично не припиняє громадянства України, а є лише підставою для його втрати. Окрім цього, ч. 3 вказаної статті передбачено, що датою припинення громадянства України у випадках, передбачених цією статтею, є дата видання відповідного указу Президента України.

Таким чином, дії особи, яка має подвійне громадянство, в цьому випадку потрібно кваліфікувати за ст. 111 КК України. Водночас за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 111 і 114 КК України, діяння може бути кваліфіковане лише в разі, якщо шпигунські дії протягом певного періоду особа вчинювала, будучи громадянином України, а протягом іншого періоду — будучи іноземцем [55, с. 58].

Іноземці та особи без громадянства можуть бути співучасниками державної зради (організаторами, підбурювачами, пособниками). У цих випадках їхні дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 111 та відповідною частиною ст. 27 КК України, залежно від того, в чому конкретно полягала співучасть в злочині такої особи [56, с. 122].

Спеціальною ознакою суб'єкта шпигунства (ст. 114 КК України) є наявність в особи громадянства іноземної держави або статусу особи без громадянства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадянство України» іноземець — це особа, яка не перебуває в громадянстві України, і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. У свою чергу, під особою без громадянства у вказаній нормі розуміється особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. Водночас відповідальності за ст. 114 та відповідною частиною ст. 27 КК України підлягає й громадянин України у випадку, коли він виконував роль організатора, підбурювача чи пособника за відсутності в його діяннях ознак державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ч. 1 ст. 111 КК України) [57, с. 52].

Водночас шпигунство досить часто вчиняється особами, які користуються дипломатичною недоторканністю і діють з позиції посольських резидентур та користуються дипломатичним прикриттям [57, с. 55]. Питання про відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними злочину на території України вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК України).

Загалом, перелік осіб, які згідно із законами України і міжнародних договорів не є підсудними у кримінальних справах судам України, в тому числі й за злочини, передбачені ст.ст. 109–114¹ КК України, є досить широкий і представлений у численних міжнародних документах.

Таким чином, вирішуючи питання про притягнення іноземного громадянина до відповідальності, правоохоронні органи й суд повинні враховувати положення вказаних актів.

Обов'язковою ознакою суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 110 КК України, є наявність у вказаній особі владних повноважень, що дають підстави вважати її представником влади. У науці кримінального права висловлені різні позиції щодо розуміння цього поняття. Так, деякі автори обстоюють позицію, відповідно до якої при вчиненні вказаних злочинів представником влади «... маємо справу з особливим, спеціальним видом злочину у сфері службової діяльності, коли службова особа (представник влади), своїми злочинними діями посягає не тільки на провідні інтереси діяльності державного апарату, але й на основи національної безпеки ...» [58, с. 105]. Тобто має місце віднесення до представників влади певної категорії службових осіб без розкриття змісту вказаного поняття. На думку В. А. Ліпкана та І. В. Діордіці, представниками влади є лише представники законодавчої, виконавчої і судової гілок влади [59, с. 149]. Втім, до вказаної категорії осіб учені відносять також депутатів Автономної Республіки Крим й представників органів місцевого самоврядування [59, с. 141]. О. А. Чуваков до вказаної категорії відносить осіб, наділених правом пред'являти в межах своєї компетенції вимоги і приймати рішення, обов'язкові для виконання всіма громадянами, підприємствами, установами й організаціями, незалежно від їх відомчої належності [60, с. 327].

В абзаці другому п. 1 постанови № 5 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про хабарництво» Пленум Верховного Суду України наголосив, що «до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними й фізичними особами, незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості». Наведена позиція Пленуму, як і позиції вказаних авторів з одного боку, не надає вичерпного переліку осіб, котрі належать до представників влади, з другого — не містить відповіді на питання щодо можливості визнання представниками влади осіб, котрі обіймають певні посади в органах місцевого самоврядування.

Попри певні відмінності в підходах учених і Пленуму Верховного Суду України до визначення поняття представника влади, необхідно звернути увагу на декілька аспектів. По-перше, враховуючи специфіку виконуваних повноважень, під представниками влади окремі учені розуміють як державних діячів, так і інших службових осіб, наділених владними повноваженнями. По-друге, дискусійним залишається питання щодо можливості віднесення представників місцевого самоврядування до представників влади, з огляду на положення Конституції України. По-третє, серед авторів відсутня єдність поглядів щодо критеріїв віднесення осіб до суб'єктів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 110 КК України.

У контексті зазначеного варто визнати досить своєчасними зміни, внесені до ст. 18 КК України Законом України від 11 червня 2009 р. № 1508–VI, що дію набув чинності 1 січня 2011 р. і яким вказана стаття, доповнена ч. 3 і ч. 4, у котрих містяться додаткові ознаки службової особи як спеціального суб'єкта складу злочину. Отже, з буквального тлумачення положень ч. 3 ст. 18 КК України випливає, що представник влади є

одним із видів службової особи, яка виконує функції державної влади — законодавчої, виконавчої чи судової. Таким чином, представники місцевого самоврядування не є суб'єктами злочинів, передбачених ч. 3 ст. 109 та ч. 2 ст. 110 КК України. Водночас, зважаючи на функції, які здійснюються особами, котрі входять до представницьких органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, а також положення ч. 1 ст. 5 Конституції України, відповідно до якої народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, значення і вплив останніх на формування політики в окремих адміністративно-територіальних утвореннях, загалом слушною, незважаючи на дискусійність окремих аргументів, є позиція авторів, які вказують на необхідність передбачення у ч. 2 ст. 110 КК України як кваліфікуючої ознаки вчинення злочину представником місцевого самоврядування [61, с. 188, 211]. Втім, зазначені пропозиції не повною мірою враховують конституційні основи побудови системи влади в Україні. З урахуванням положень Конституції України, п. 17 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, державна влада та влада місцевого самоврядування є видами публічної влади, окремими складовими якої є влада осіб, котрі обіймають державні політичні посади (Президент України, члени Кабінету Міністрів України тощо), а також посади в органах влади Автономної Республіки Крим.

На підставі наведеного пропонується внести відповідні зміни до відповідних статей розд. I Особливої частини КК України, замінивши слова «представником влади» словами «представником публічної влади», що сприятиме комплексному й системному підходу до визначення кола спеціальних суб'єктів вказаних злочинів, в основу якого покладено критерій конституційного поділу влади з урахуванням особливостей республіканської форми правління та територіального устрою України.

Окрім цього, враховуючи, що в положеннях Особливої частини закону про кримінальну відповідальність міститься низка норм, у яких потерпілим чи спеціальним суб'єктом злочину є представники влади, пропонується внести відповідні зміни і до ч. 1 ст. 294, ч. 3 ст. 296, ч. 1 ст. 342, ст. 349 та ч. 2 ст. 436¹ КК України.

Водночас, з метою однозначного розуміння працівниками правоохоронних органів і суду поняття «представник публічної влади» доцільно закріпити у примітці до ст. 109 КК України, яку пропонується викласти в такій редакції: «Примітка. 1. Представниками публічної влади є Президент України, а так само особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників законодавчої, виконавчої, судової влади, влади місцевого самоврядування чи Автономної Республіки Крим».

Перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України) може об'єктуватися в суспільно небезпечній бездіяльності службових осіб військових комісаріатів шляхом невиконання ними службових обов'язків у частині проведення мобілізаційної діяльності чи службових осіб центральних органів виконавчої влади, центрального органу виконавчої влади, місцевих органів

виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в частині невиконання ними обов'язків у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації. На підставі викладеного є підстави стверджувати про наявність недоліків у вказаній статті, оскільки вчинення передбаченого нею злочину службовою особою, яка використовує владу або службове становище, значно підвищує ступінь суспільної небезпеки. У зв'язку з цим, пропонується доповнити ч. 2 ст. 114¹ після слів «те саме діяння» словами «вчинене службовою особою з використанням влади чи службового становища», передбачивши в санкції статті додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Враховуючи вищенаведене, є підстави стверджувати, що чинний КК України потребує системного і виваженого перегляду з метою узгодження його положень, якими визначено підстави кримінальної відповідальності фізичних осіб та підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, а також уточнення норм Особливої частини в частині посилення відповідальності осіб, які вчинили злочини, зокрема проти основ національної безпеки України, з використанням владних повноважень.

Список використаних джерел

1. Українське кримінальне право. Загальна частина / за заг. ред. В. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 711 с.
2. Орлов В. С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1958. 260 с.
3. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск : Пороги, 1992. 166 с.
4. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М. : Центр ЮрИнфоР, 2001. 316 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид. Х. : Право, 2010. 456 с.
6. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина. К. : Ін Юре, 2006. 568 с.
7. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков : Выща шк : Изд-во при Харьк. гос. ун-те, 1989. 103,[1] с.
8. Павлов В. Г. Субъект преступления. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 318 с.
9. Тарасова Ю. В. Специальный субъект преступления и его значение в уголовном праве / под ред. А. С. Михлина. М. : ВНИИ МВД России, 2007. 128 с.
10. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі. К. : Інтерсервіс, 2012. 908 с.
11. Берзін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1 (1). С. 144–159.
12. Антонова Е. Ю. Концептуальные основы корпоративной (коллективной) уголовной ответственности. СПб. : Юридический центр-Пресс, 2011. 421 с.
13. Бирюков П. Н. Уголовная ответственность юридических лиц за преступления в сфере экономики (опыт иностранных государств). М. : Юрлитинформ, 2008. 136 с.

14. *Келина С. Г.* Ответственность юридических лиц в проекте нового Уголовного кодекса Российской Федерации. *Уголовное право: новые идеи* / отв. ред. С. Г. Келина, А. В. Наумов. М. : ИГП РАН, 1994. С. 50–60.
15. *Волженкин Б. В.* Уголовная ответственность юридических лиц. СПб. : Санкт-Петербургский юрид. ин-т Генеральной прокуратуры РФ, 1998. 40 с. Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе».
16. *Никифоров А. С.* Юридическое лицо как субъект преступления и уголовная ответственность. М. : Центр ЮрИнфоР, 2002. 204 с.
17. *Повелицына П. Ф.* Уголовно-правовая охрана природы в СССР. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. М., 1991. 48 с.
18. *Ситковский И. В.* Уголовная ответственность юридических лиц : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2003. 204 с.
19. *Вереша Р. В.* Юридична особа як суб'єкт злочину за кримінальним законодавством зарубіжних держав. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України* : тези доп. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 травня 2007 р.) / ред. кол.: Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, О. М. Костенко та ін. К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. 200 с.
20. *Дудоров О. О.* Проблеми юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. Вип. 2 (17). С. 133–142.
21. *Матвійчук В. К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. К., 2008. 31 с.
22. *Михайлов О. О.* Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2008. 190 арк.
23. *Матковський О., Смітєнко В.* Реформа цивільного законодавства у світлі кримінального права. *Право України*. 1998. № 4. С. 42–43.
24. *Сотніченко В. С.* Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2013. 18 с.
25. *Фріс П. Л.* Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. К., 2005. 439 арк.
26. *Грищук В. К., Пасєка О. Ф.* Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с.
27. *Сотніченко В. С.* Теоретичні моделі кримінальної відповідальності юридичних осіб та техніко-юридичні засоби їх запровадження. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 29. С. 228–239. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL : <http://bit.ly/39MdSqs>.
28. *Агаєв И. Б.* Состав преступления: понятие, элементы, значение. М. : Юрист, 2008. 535 с.
29. *Дудоров О. О.* Проблеми юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах Кримінального кодексу України. *Вибрані праці з кримінального права*. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. С. 41–49.
30. *Михеев Р. И., Корчагин А. Г., Шевченко А. С.* Уголовная ответственность юридических лиц: за и против. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1999. 76 с.

31. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи від 27.01.1999 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3cSyaQW>.
32. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.10.2006 р. № 252–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 497.
33. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2ПjGoK>.
34. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 04.02.2004 р. № 1433–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст. 263.
35. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3cPfyHQ>.
36. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 07.09.2005 р. № 2824–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 5–6. Ст. 71.
37. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2IKxNdy>.
38. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України 18.10.2006 р. № 251–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 496.
39. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2IHelBR>.
40. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31.07.2006 р. № 54–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 340.
41. *Лихова С. Я.* Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 128–132.
42. *Топчий В. В.* Характеристика засобів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18, Том 2. С. 84–87.
43. *Лень В. В.* Осудність у кримінальному праві і законодавстві. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 178 с.
44. *Бурдін В. М.* Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 780 с.
45. *Назаренко Г. В.* Невменяемость: Уголовно-релевантные психические состояния. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 207 с.
46. *Тихенко С. И.* Невменяемость и вменяемость. К. : Киев-Печать, 8-я типография, ул. Л. Толстого (быв. Караваевская), № 5, 1927. 104 с.
47. *Клименко В. А., Первомайський Б. В., Приходько Т. М.* Обмежена осудність: поняття, критерії та примусове лікування. К. : Атіка, 2011. 180 с.
48. *Зайцев О. В.* Обмежена осудність у кримінальному праві України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. X., 2006. 16 с.

49. Марчак В. Я. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 400 с.
50. Байбарин А. А. Уголовно-правовая дифференциация возраста. М. : Высшая школа, 2009. 252 с.
51. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного або громадського діяча. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Х., 2003. 20 с.
52. Звонарьов О. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2005. 120 с.
53. Мошняга Л. В. Суб'єктивні ознаки злочинів, які посягають на конституційні основи національної безпеки України. *Право і суспільство*. К., 2010. № 1. С. 124–128.
54. Кримінальне право (Особлива частина) / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 1. 780 с.
55. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-е вид. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.
56. Картавцев В. С., Бантышев А. Ф. Применение норм уголовного кодекса в деятельности Службы безопасности Украины / под общ. ред. Г. В. Новицкого. К. : Науч.-изд. отдел НА СБ Украины, 2010. 286 с.
57. Дьяков С. В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование. СПб. : Юридический центр Пресс, 2009. 267 с.
58. Бантышев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації). 2-е вид. К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. 168 с.
59. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона. К. : КНТ, 2007. 292 с.
60. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики / відп. ред. О. М. Костенко. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.
61. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Х. : Право, 2016. 286 с.

Надійшла до редакції 01.08.2019

Ruslan CHORNYI

Problem Questions of Subject of Syllables of Crimes are against Bases of National Safety of Ukraine

According to Part 1 of Art. 18 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of the crime is a natural convicted person who has committed a crime at the age of criminal responsibility. The special subject of the crime is a natural convicted person who committed at the age of criminal responsibility, a crime that can be subject only to a certain person (Part 2 of Art. 18 of the Criminal Code of Ukraine). Thus, the law defined a clear list of features that are mandatory when deciding whether to admit a person guilty of committing any crime, including those provided for in Article I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the addition of the General part of the Criminal Code to Section XIV–1 «Measures of Criminal Law on Legal Entities» necessitates the harmonization of these provisions with the definitions of the sub-

ject of crime, guilt, criminal liability, punishment, complicity in crime and other institutions of criminal law. . In this regard, it is justified that the subject of the crimes, provided by Art. 109–1141 is an exclusively physical, condemned (restrictedly convicted) person who committed the crime at the age specified in sections 1 and 2 of Art. 22 of the Criminal Code of Ukraine. It has been found out that the subjects of some crimes may in fact be persons who, before committing crimes, have been 18 years old (treason committed by a serviceman), 21 years (committing acts of the People's Deputy aimed at violent change or overthrow of the constitutional order or seizure of the state authorities), 35 years (committing a crime under Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine by the President of Ukraine), etc. However, in such cases, it is not a matter of increased age of responsibility, but of the possibility of acquiring a person of the appropriate legal status, which presupposes intellectual (to exercise certain powers) and physical (to pass military service) fitness for a certain type of activity. The questions of special subjects of crimes against the bases of national security of Ukraine, which can be divided into the following groups, are investigated: 1) a citizen of Ukraine (Art. 111); 2) foreign citizen or stateless person (Art. 114); 3) a representative of the authorities (Part 3 of Art. 109 and Part 2 of Art. 110). It is proved that the actions of a person who acquired the citizenship of another country should be qualified under Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine, as this fact is only a reason for the loss of citizenship of Ukraine and the issuing of a relevant decree of the President of Ukraine on this issue. Attention is drawn to the need to clarify the provisions of Art. 109 and other norms of the Criminal Code of Ukraine (Part 1 of Art. 294, Part 3 of Art. 296, Part 1 of Art. 342, Art. 349 and Part 2 of Art. 4361 of the Criminal Code of Ukraine) in terms of predicting the liability of public authorities in them for taking appropriate action. Considering the possibility of interfering with the lawful activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations (Art. 1141 of the Criminal Code of Ukraine) by means of socially dangerous inactivity of officials, which may impede the conduct of mobilization activities, the necessity of making appropriate changes to Part 2 of the above is justified article.

Keywords: crimes against the national security fundamentals of Ukraine the subject of the crime, the characteristics of the subject of the crime, criminal measures against legal entities.